

БИЈАНА ПРОДОВИЋ МИЛОЈКОВИЋ УДК 316.32,316:442, 323.1
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Ниш

Приказ
Примљен: 29.05.2012
Одобен: 11.06.2012

ТРАДИЦИЈА, МОДЕРНИЗАЦИЈА, ИДЕНТИТЕТ
Зборник радова Међународне научне конференције
са темом „Традиционално и модерно у култури срп-
ског и балканских народа,, Филозофски факултет
Ниш - Центар за социолошка истраживања, 2012.

Зборник радова под називом *Традиционално и модерно у култури српског и балканских народа* који је уредила проф. др Бојана Димитријевић, настао је као резултат одржавања међународне научне конференције која је у оквиру реализације пројекта *Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција* (179074) којим руководи др Љубиша Митровић, професор емиритус, а који реализује Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу, а финансијски подржава Министарство просвете и науке Републике Србије одржана крајем маја 2012.г у Нишу..

Сам Зборник чини скуп радова 70-так научника и сарадника из земље и иностранства, па је очигледно да је тема, изазвала велику пажњу свих генерација научних радника, почев од доајена друштвене науке до истраживача сарадника, који су учествовали у њеном раду. Охрабрује чињеница да се у Зборнику, међу ауторима веома солидних реферата налази и неколико младих учесника конференције.

На основу самих наслова и резимеа радова могуће је забележити велику разноврсност и актуелност проблематике која се у њима расправља као и разноврсност приступа у разматрању и анализи одговарајућих историјских и актуелних проблема везаних за традицију, модернизацију, постмодернизам и идентитете (друштвене, националне, грађанске итд.).

Одређени број прилога је резултат емпријских истраживања заснованих на основу анкетних поступака и анализи докумената, чиме аутори ових прилога долазе до интересантних резултата и сазнања проучаваних друштвених феномена и промена. Претходни и ови прилози биће подстицајнији не само за истраживаче на макропројекту „Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција” (179074), већ и шире, за остале истраживаче у друштвеним наукама. Већина прилога има и хеуристички значај, јер садржи питања и закључке који траже одговоре или проверу и могу да подстакну будуће истраживаче на даља истраживања и проверавања, као и подстакну студенте, постдипломце и докторанте да изаберу теме и проблеме за своје радове које нису довољно истражене и чије истраживање обећава долажење до релевантних научних сазнања.

Садржајна новина ове конференције у односу на претходне које је организовао Институт за социологију Филозофског факултета у Нишу јесте испољено настојање у научним прилозима да се у конкретно-историјском миљеу сагледа не само однос традиције и модернизације, него и предмодерне, модерне и пост-модерне у друштвима садашњег Балкана, али и у ширем, глобалном контексту. Сви прилози су засновани на избору релевантне домаће, а пре свега светске литературе. У неким од њих аутори се позивају и на дела која се баве најновијим технолошким достигнућима, значајним за обраду теме њиховог рада. Од научног, али и ширег друштвеног значаја је континуитет учешћа истакнутих научника из иностранства, посебно Русије, Бугарске и Македоније. Њихови прилози за рад конференције несумњиви су допринос развоју теоријске мисли у оквиру одређених дисциплина, као и међународној научној сарадњи Србије и тих земаља.

Научно истраживање модернизације и развоја, у контексту евроинтеграције балканских земаља, представља наставак континуираног и вишегодишњег рада групе истраживача, окупљених у Центру за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу, који су значајно време и велику пажњу посветили истраживању евроинтеграцијских процеса. Истраживање има мултидисциплинарни карактер и заснива се на савременим научним сазнањима о нужности регионализације и њеном садржају, као делу глобалних процеса који се одвијају у свету.

Посебна је одговорност интелектуалаца у развијању културне свести и идентитета друштвених класа, група и покрета, једном речју, актера друштвених промена.

Сваким даном смо сведоци како се путем глобализације мења изглед света. На те промене глобализација има и те какав утицај, јер она

хоће да мења суштинска значења природе културног наслеђа и националних идентитета.

Процеси глобализације, транзиције, многобројни социјални конфликти, вртоглави развој технологије, индивидуализација и многа друга обележја савременог света свакодневно намећу изазове очувању човековог идентитета, човековог Ја. Проучавање идентитета је нарочито интересантно у областима које одликује мултинационалност, мултиконфесионалност и мултикултуралност. Балкан представља свакако добар пример овакве области на чијим се просторима секу лукови различитих цивилизација. У таквим друштвима се нарочито јавља потреба за редефинисањем идентитета и његовим прилагођавањем савременим друштвеним процесима.

У култури савременог Балкана преламају се, сукобљавају и прожимају, не само лукови/токови различитих цивилизација већ и традиционалне, модерне и постмодерне културе. Тек ће нови талас модернизације у форми глобализације положити основу за ширу и успешнију постмодерну акултурацију – у распону од мултикултурализма ка интеркултурализму и транскултурализму. Савремена култура балканских народа рапаета је између различитих не само паралелних већ и дивергентних противречних токова ретрадиционализације, модернизације и постмодерних изазова.

Прилози у овом Зборнику разврстани су у три тематске целине: 1. *Традиционално, модерно и постмодерно у савременим социолошким и културолошким теоријама*; 2. *Традиционално и модерно у култури и идентитету српског и балканских народа*; и 3. *Однос традиције и модернизације у културној политици балканских народа*, и представљају лепецу радова упућену научним предавачима и студентима из разних научних и друштвених области.

Прва целина под називом *Традиционално, модерно и постмодерно у савременим социолошким и културолошким теоријама* садржи 14 радова из Србије и 7 радова из Русије. Радови представљају својеврстан осврт на: однос традиције и модернизације у социолошкој / културолошкој литератури; однос традиционалног и модерног у гекултури српског/балканских народа кроз историју анализа везе између природе друштвеног система и људске природе; разматрање културних образаца традиције; стање културне традиције данас и однос српске културне традиције и других култура у Србији; однос модернизације и традиционализма сагледан кроз захтеве и стандарде у образовању учитеља и наставника; улогу образовања у процесу културне репродукције друштва; очувања традиције, културе и матерњег језика али и присуства традици-

оналног и савременог у ставовима адолесцената према родитељству; разматра се и значај медија за очување културног наслеђа и њихова традиционална улога у формирању погледа на свет и будућност људи; као и утврђивање одређених социјалних импликација савремених виртуелних заједница као производа мултимодалног глобално-локалног комуникационог медијског система.

Неколико радова посвећено је разматрању традиције, њеног значаја за културу, посебно за културу српског народа, као и односу традиције и модернизације. Та проблематика је ваљано теоријски осветљена, уз навођење неопходних емпиријских показатеља. Прави се разлика између традиције и традиционализма и залаже се за прожимање традиције и модернизације. Анализа питања идентитета не своди се на сагледавање конститутивних елемената самосвојности српског народа. Обухватају се и садашњи проблеми градње европског идентитета. Такође се анализирају различити савремени теоријски приступи и контроверзе који се односе на ту проблематику.

Радови посвећени феномену пост-модерне одликују се настојањем да се што потпуније прикажу схватања најзначајнијих аутора тог правца савремене филозофске мисли.

У групи реферата који се односе на проблематику образовања доминирају исцрпно сагледавање генезе и функција образовања у Србији (с посебним освртом на улогу Доситеја Обрадовића и Светозара Марковића у тој области друштвеног развоја), као и потреба усклађивања традиционалног и модерног у стратегији и пракси образовања. Истиче се опасност његове дехуманизације услед тога што се под утицајем и због наметања западних образаца тржиног образовања и образовања за тржиште, његово тежиште ставља на уску стручност, а његова сврха потчињава профиту. Аутори тих прилога доказују да се ти обрасци некритички усвајају не само у Србији него и у Русији. То доводи до маргинализације еманципаторских садржаја просветитељског наслеђа и потискивања тематике националног идентитета из процеса и система образовања, што је, заправо, елемент ширег процеса колонизације. Веома су видљива залагања руских аутора да се образовање и васпитавање усредсреде на осамостаљивање од туђих модела и идеологија, те тако буду чинилац профилисања савременог идентитета многонационалне и вишерелигиозне Русије.

Треба напоменути да су прилози који се односе на медије засновани на критичком вредновању те нове глобалне силе, као и на увиду у настанак феномена „информатичког доба”. Сагледава се и документује огромна моћ медија у обликовању политичке свести и јавности, тачније,

квази-јавности, као и градњи виртуелне стварности која све више замењује објективну стварност. Даје се слика нових облика масовне комуникације и њиховог све јачег утицаја на начин живота, посебно младих генерација. У деловима реферата, домаћих и страних аутора, у којима се разматра стварност „транзиције” у друштвима бившег реал - социјализма, посебно њеног језгра – приватизације, дошла је до изражаја теоријски утемељена, оштра и аргументована критика тог процеса. Код руских аутора има упозорења да је модернизација била имитативна и у совјетском времену. као и да је таква и сада, с тим што данас она има печат интереса олигархијског капитала, западне парадигме организације друштва и дубоких социјалних неједнакости. Али, критика оног што важи за модернизацију ипак је у другом плану код свих аутора који су се бавили њеном везом с „транзицијом”. Местимично се провлаче и ставови да је модернизација као таква пожељна, при чему се недовољно сагледавају њене „тамне” стране. При том, карактеристично је скоро за све прилоге да је избегнута просветитељска грешка да се традиција претежно третира као негативна карактеристика, а модернизација или модернизам, као сам по себи, позитиван процес у савременим друштвима.

У овој сесији свој научни допринос дао је и др Љубиша Митровић, професор емиритус са Филозофског факултета у Нишу са радом *Неки аспекти односа традиционалног и модерног у геокултури српског и балканских народа* у чијем фокусу разматрања су односи традиционалног, модерног и постмодерног на Балкану, који је одувек представљао граничну зону где су се и где се укрштају и преклапају Исток и Запад, чинећи га због тога регијом уникатне специфичности, независности и релативне културне издвојености; простор сусрета различитих култура и цивилизација; граница и мост међу народима са тежиштем на истраживање дивергентних и конвергентних аспеката ових процеса и могућности изграђивања нове синтезе.

Иако у науци и даље трају контроверзе о односу традиције и модернизације, све је више конструктивних приступа уместо секташких, искључујућих. У савременој науци као да побеђује дух толеранције, сарадње, комплементарности и тежња ка синтези. Као што је познато, у историји литературе и друштвене праксе, иако су дуго били у сукобу, коезистирала су два дивергентна становишта о третману односа традиције и модернизације. Једно је означено приступом у кључу теорије радикалног раскида/револуционалног дисконтинуитета, а друго еволуцијским приступом. Основне карактеристике првог становишта изражене су не само у радикалној критици традиције и конзервативизма већ и потцењивању значаја културе као фактора идентитета и историјског

континуитета. Оно у име утопијског пројекта будућности, кида везе са традицијом у историјској пракси. Разумљиво је да револуционарни покрети у форми политичке и социјалне револуције, кидају везе са институцијама, идеологијама и владајућим поретком бивших режима, али бројни други слојеви културе (наука, филозофија, морал, обичаји...) и и те како имају делотворну функцију не само за очување колективног идентитета, већ и културну и социјалну интеграцију; историјски континуитет, егзистенцију и развој једног народа и друштва. Контра становиште изражено је у традиционалистичким конзервативизму и изолационизму. Оно је садржано у очувању старог статуса quo и „шоку прошлости”. Манифестује се у бројним социјалним, културним и политичким теоријама – конзервације и рестаурације. У њима је традиција изнад иновације и против изазова модернизације и будућности развоја. У њиховом фокусу је прошлост изнад свега; испред изазова будућности, а човек у сенци прошлости/институција традиције.

Аутор наглашава да Балкан као геопростор има особену геокултуру, комплексну и противречну. Она је условљен „производ” сусрета/сукоба и конвергенције различитих цивилизација на овом тлу. Проф. Љубиша Митровић у свом излагању изричито наглашава да је могућ један нови/бољи свет и да се за њега вреди борити, да ли еволутивним или револуционарним путем – то ће одредити историјски услови, а нови актери изабрати.

У другој целини под називом *Традиционално и модерно у култури и идентитету српског и балканских народа* аутори из Србије (14), Бугарске (2), Македоније (1), Русије (1) и Хрватске (1), фокус истраживања усмерили су ка: разматрању структуре основних друштвених институција и њиховом утицају на обликовање модерног српског идентитета; поимање идентитета у савременом друштву; питања идентитета, традиције и модернизације кроз анализу бурне интелектуалне и друштвене расправе о националном идентитету; формирању грађанског идентитета као феномена друштвене и културне динамике у савременој Русији; идентитета и насиља као питању заштите интереса мањине; дефинисању околности које битно утичу на аутономију појединаца у транзицијским процесима земаља западног Балкана; проучавању културних аспеката који утичу на конструкцију идентитета; приказу како се национални идентитет у Србији обликовао под утицајем промењених друштвених и политичких прилика; те анализи једног сегмента идентитетске политике Европске уније и разматрању изазова са којима се суочава Европа у вези са политиком мултикултурализма алудирајући да је он/Балкан прос-

тор/подручје разноврсне мултикултуралне прошлости али и мултикултуралне будућности.

Овој сесији припадају и два рада, аутора Валентина Шаленка из Русије, и ауторке Марије Николове из Бугарске. У свом раду под називом *Грађански идентитет као феномен друштвене и културне динамике у савременој Русији* Шаленко даје препоруке за побољшање ефикасности грађанског идентитета у различитим друштвеним групама у руском друштву, по коме су један од главних механизма формирања идентитета управо симболи. По аутору овај процес захтева системско управљање, где грађански идентитет формира језгро националне политике која има водећу улогу међу другим друштвеним институцијама.

Ауторка Марија Николова у раду *Културна баштина као тачка укритиња балканских културних идентитета* даје приказ неких концепција културног идентитета и неких аспеката и елемената културног развоја Балкана. Културна баштина на Балкану, по ауторки, одређује своју улогу као основу за изградњу аутентичног регионалног позитивног имиџа.

У трећем одељку који носи назив *Однос традиције и модернизације у културној политици балканских народа* аутори из Србије (8), Македоније (3), Бугарске (2), Русије (1) и један из Берлина, указују на: сложену проблематику идентитета у глобализирајућем друштву; међусобну повезаност културне политике и одрживог развоја и земаља у транзицији; значај стратегије културног развоја за друштвени и културни развој Србије; однос савремене екстремне деснице у Србији према традицији и модернизацији; сагледавање вишедимензионалних фактора који су довели до „транзиције вредносног система” у „транзиционом” друштву са становишта мултидисциплинарног научног приступа; народно градитељство у контексту очувања традиционалних вредности; проблеме образовања за информатичка занимања са приказом резултата истраживања информационе писмености у Србији на основу података Републичког завода за статистику и приказа активности које би се морале спровести у Србији како би се подигао ниво информационе писмености.

На крају се може закључити да се ради о рукопису тематског зборника завидног стручног и научног домета, заснованом на теоријским и емпиријским истраживањима компетентних истраживача. Порука истраживача је јасна и недвосмислена: ако земље Балкана желе стварну интеграцију у Европску унију, онда већу пажњу морају посветити модернизацији и развоју и то како у економској тако и у другим областима друштвеног живота.

Зборник, према свему наведеном, представља веома корисно и инспиративно штиво за све који се студиозно баве проблемима савременог друштва. Уверена сам да ће упознавање са његовом тематиком, макар и преко овог приказа, допринети порасту интересовања и код нас, за истраживања оваквог типа, и да ће научна сазнања и плодотворна размена мишљења допринети не само теоријском расветљавању проблема, већ бити од користи многим истраживачима да крену неким од путева на које су им аутори радова указали.

Само они народи који држе до своје традиције и одржавају равнотежу између процеса традиције, иновације и модернизације – обезбеђује одржив и стабилан развој, еволуцију и прогрес.